

*Ковальський Л.М.,
доктор архітектури,
завідувач кафедри теорії архітектури КНУБА
Мерилова І.О.,
асистент кафедри архітектурного проектування
та дизайну ПДАБА*

МЕРЕЖА ЗАКЛАДІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В СТРУКТУРІ МІСЬКОЇ ЗАБУДОВИ (на прикладі міста Дніпропетровська)

Сучасні соціально-економічні умови в Україні встановлюють нові завдання перед освітою, які впливають на містобудівні аспекти розвитку мережі різних типів навчальних закладів, їх розміщення в забудові, архітектурні рішення навчальних корпусів. Однією з вагомих складових загальної системи освіти є позашкільні навчально-виховні заклади.

Згідно із законодавством позашкільна освіта забезпечує потреби особистості у творчій самореалізації, духовному і фізичному розвитку, створює умови для активної, професійної та громадської діяльності у час, вільний від навчання, в загальноосвітніх та інших навчальних закладах. До позашкільних закладів належать гуртки, секції, клуби, культурно-освітні, спортивно-оздоровчі, науково-пошукові об'єднання за місцем проживання та при різних типах навчальних закладів.

У процесі багаторічного розвитку в провідних містах України склалася розгалужена мережа закладів позашкільної освіти. Згідно зі статистичними даними найбільш активно використовують позашкільні заклади діти та підлітки в Києві, Чернігові, Черкасах, Кіровограді. Достатньо збалансованими за видами діяльності (спорт, мистецтво, науково-технічна творчість) вважаються позашкільні заклади в містах Сумах, Полтаві, Харкові.

Активно розвивається мережа закладів позашкільної освіти в Дніпропетровській області. Зародження позашкільних осередків на Дніпропетровщині пов'язують з діяльністю визначного історика, письменника та громадського діяча Дмитра Івановича Яворницького, який у дореволюційний період був головою Катеринославської «Просвіти».

Першими позашкільними навчальними закладами на сучасній території Дніпропетровської області вважаються невеликий клубний будинок в Амур-Нижньодніпровську (рис. 1) та будинок «Просвіти» у приміському селі Мануйлівка (рис. 2), споруджені у своєрідних стильових рисах українського модерну за проектами інженера І.М. Труба. На по-

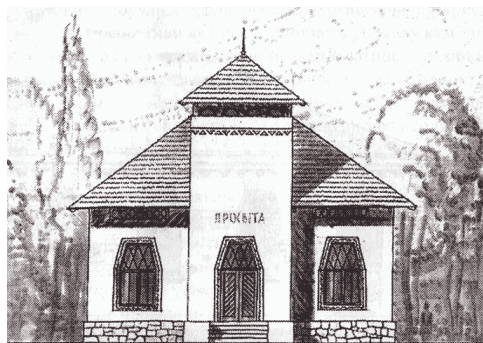

Рис. 1. Проект будинку товариства «Просвіта» поблизу Катеринослава, 1900 р.

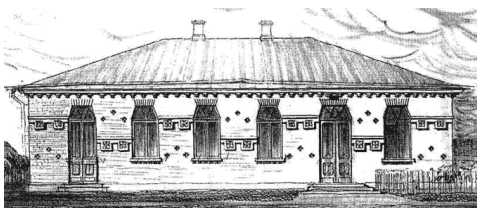

Рис. 2. Будинок клубу товариства «Просвіта» в с. Мануйлівка поблизу Катеринослава, 1909 р.

Рис. 3. Міський Палац піонерів з 1934 по 1983 р. (колишній маєток губернатора)

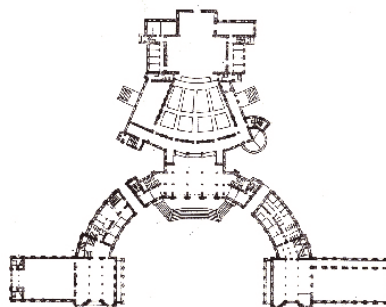

Рис. 4. Палац культури при заводі ім. Петровського (план)

чатку ХХ ст. було відкрито ще 10 подібних дитячих закладів у селах Катеринославщини [5].

За радянських часів з 1934 р. головним позашкільним навчальним закладом у Дніпропетровську вважався міський Палац піонерів, розташований у колишньому губернаторському маєтку (рис. 3). Для позашкільної діяльності активно використовувався також Палац культури при заводі ім. Петровського (рис. 4), збудований за проектом арх. О.Л. Красносельського. У будівлі розташовувалися численні студії, гуртки, бібліотека, театр та кінотеатр, капела бандуристів та філармонія.

У 1990 р. в Дніпропетровську за проектом арх. Є. Амосова (ГАП), Т. Солодовникова, В. Гарсія Ортега та ін. був збудований новий Палац дітей та юнацтва, який став не тільки провідним позашкільним закладом, а й домінуючим архітектурно-композиційним акцентом у навколишньому просторі (рис. 5).

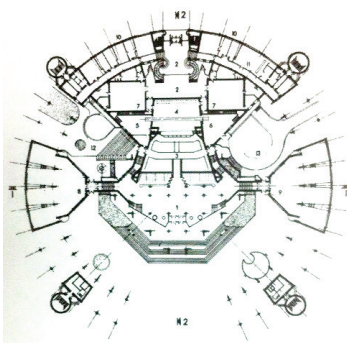

Рис. 5. Сучасний міський Палац дітей та юнацтва в м. Дніпропетровську (перспектива та план першого поверху)

Будівля Палацу дво- і триповерхова, кругла в плані, з розмірами по зовнішньому діаметру 105 м. Об'ємно-просторова композиція була вирішена з трьох частин. Центральний куб, в якому розміщені глядацький зал на 500 місць і фойє, оточений підковою, де розташовані гурткові приміщення. Кільцева двоповерхова частина з'єднується з центральною триповерховою в п'яти місцях, утворюючи своєрідні напівзамкнені внутрішні дворики різного функціонального призначення.

На жаль, це фактично єдиний позашкільний заклад, збудований у Дніпропетровську за останні 30 років. На сьогодні у Дніпропетровську діють 21 підзвітний Міністерству освіти і науки України позашкільний навчальний заклад та ціла група гуртків і студій приватної форми власності. Значна частина дитячих позашкільних закладів перебуває в орендованих будівлях, де технічні показники, наприклад норми інсоляції чи звукоізоляції, не були розраховані на гуртковий навчальний процес. Деякі дитячі споруди фактично в аварійному стані, тому стоїть актуальне завдання удосконалення мережі закладів позашкільної освіти згідно з діючими нормативними вимогами та новими педагогічними підходами до навчання і виховання підростаючого покоління.

Згідно з ДБН 360-92** чисельність позашкільного закладу задається з розрахунку загального числа школярів 5–8 класів. Охоплення населення становить 15,3% у розрахунку на 1000 осіб. Для Палаців (Будинків) школярів цей показник становить 3,3%, станцій юних натуралістів – 0,4%, дитячо-юнацьких спортивних шкіл – 2,3%; дитячих шкіл мистецтв чи музичних – 4%, художніх, хореографічних – 2,7%; інших – 6,2% [2].

Позашкільні заклади розташовуються локально на сельбищній території. В нормативній документації України для позашкільних установ

вказані норми за чисельністю учнів у закладі, але не визначені радіуси пішохідної доступності і розміри земельних ділянок. Немає і відповідних вітчизняних досліджень та методичних рекомендацій з цих питань. Для удосконалення мережі позашкільної освіти необхідно перш за все створити загальнонаціональну концепцію перспективного розвитку позашкільних навчальних закладів, у т.ч. теоретичну модель формування навчально-матеріальної бази. Можливо, поряд з будівництвом окремих позашкільних закладів доцільне створення вбудованих у житлове середовище прибудинкових дитячих клубів (певний досвід уже є в Україні), впровадження обов'язкових для учнів гуртків при школах та блокування гурткових приміщень зі шкільною будівлею (така модель поширена в Японії та інших країнах), створення громадських центрів для роботи з девіантною молоддю та мережі приватних навчальних закладів (концепція піклування, модель країн Західної Європи) тощо.

Якщо розглядати позашкільні заклади як клубні установи для культурно-масової роботи з населенням, дозвілля та аматорської діяльності (за місцем проживання), то для їх проектування можна використовувати нормативні положення ДБН В.2.2-16-2005 «Культурно-видовищні та досугові установи» виходячи з розрахунку 50–60 м² площі підлоги на 1000 чоловік населення [3].

Розрахункові дані різних груп приміщень і розрахункову кількість відвідувачів клубного комплексу наведено в табл. 1, 2 та 3.

Для розрахунку площі земельних ділянок позашкільних закладів можуть бути корисними рекомендації з проектування мережі та будинків дитячих позашкільних закладів, розроблені «МНИИП объектов культуры, отдыха, спорта и здравоохранения» (табл. 4) [4].

Допускається скорочення площі ділянок: прибудованих установ – на 5%, вбудовано-прибудованих – на 10%, вбудованих – на 15%.

Для загальних розробок площі земельних ділянок позашкільних закладів можна приймати з розрахунку 30–45 м² площі ділянки на місце, що в перерахунку на одного, хто займається, становить 7–10 м².

Отже, при удосконаленні мережі позашкільних навчальних закладів виникає низка питань, обумовлених відсутністю відповідних науково-концептуальних розробок та нормативних параметрів. Ця стаття покликана позначити проблемні зони в нормативній базі та можливі напрямки їх вирішення. Чим раніше буде сформована грамотна робоча програма загального розвитку позашкільної освіти, тим скоріше з'явиться інструмент удосконалення мережі позашкільних закладів та підвищення якості їх архітектурно-містобудівних рішень.

Таблиця 1

Гуртково-студійна група приміщень клубного комплексу

Назва приміщень	Площа на одного відвідувача, м ² , не менше	Додаткові вказівки
Приміщення гуртків:		
хорового та за інтересами	1,4–1,8	
універсального призначення, театрального-драматичного, образотворчого мистецтва, технічного (без великогабаритного обладнання), кіно-, фотогуртки	2–3,6	
культури побуту (домоводства), оркестрового, музичних ансамблів	2,5	
танцювального, циркового, технічного (з великогабаритним обладнанням), художніх промислів та ремесел	4–6	
Кладові, вбудовані шафи	0,1 площі приміщень гуртків	Додатково до площі гуртків образотворчого, кіно-, фото-, оркестрового, художніх промислів та ремесел; в інших випадках – на площі гуртків
Кімнати керівників гуртків	–	Одне приміщення на 100–150 учасників гуртків площею не менше 12 м ²
Роздягальні з душовими при залах хореографії, циркового мистецтва, драматичної студії	1,4–1,5	

Таблиця 2

Група фізкультурно-оздоровчих приміщень

Вид занять	Розмір приміщення, м, не менше		Найменша висота від підлоги до низу конструкцій стелі, що виступають, м	Пропускна здатність, люд. на зміну
	довжина	ширина		
1. Групові заняття із загальнофізичної підготовки (включаючи ігри з м'ячем)	18	12(9)	4,8	20
	24	12	6	25
2. Ритмічна гімнастика, хореографія, жіноча оздоровча гімнастика	12	12	3,9	25
	9	9	3,9	15

Вид занять	Розмір приміщення, м, не менше		Найменша висота від підлоги до низу конструкцій стелі, що виступають, м		Пропускна здатність, люд. на зміну	
	довжина	ширина				
3. Настільний теніс (на один стіл)	6	4	2,7		4	
4. Елементи боротьби	12 5	9 9	3,9 3,9		12 15	
5. Заняття з використанням тренажерів і снарядів для розвитку сили і витривалості	площею не менше 25 м ²		3,9		один на кожну одиницю обладнання або снаряд	
загальна місткість групи, в тому числі:	–	25	50	75	100	–
зал для групових занять із загальнофізичної підготовки (включаючи ігри з м'ячем)	–	–	25	25	25	–
зал для занять ритмічною або оздоровчою гімнастикою	–	15	15	25	25+15	–
ігрова настільного тенісу	–	4	4	4	8	–
зал боротьби	–	–	–	15	15	–
тренажерна кімната		6	6	6	12	–

Таблиця 3

Склад і розрахункова кількість відвідувачів функціональних груп клубного комплексу

Назва приміщень	Кількість відвідувачів, люд.					
	75	150 (175)	300 (350)	600 (675)	900 (1000)	1200
Група приміщень для відпочинку та розваг						
Загальна місткість групи у тому числі:	25	50	100	200	300	400
вітальня	15	20	30	30	40	50 (20+30)
відеобар (буфет)	10	10	20	20	30	–
відеокафе	–	–	–	–	–	50
танцзал (дискотека)	–	–	–	100	160	200
вітальня-ігрова настільних або комп'ютерних ігр	–	6	10	10	20	25
дитяча ігрова	–	–	10	10	15	25

Площі земельних ділянок клубів дітей та молоді

Місткість блоків дитячих будинкових клубів (<u>займаються</u> місць)	$\frac{40}{10}$	$\frac{70}{15}$	$\frac{100}{20}$	$\frac{150}{30}$	$\frac{200}{50}$
Площа земельної ділянки (м ²)	300–400	500–600	700–900	1000–1400	1500–2000
Місткість блоків мікрорайонних різновікових клубів (<u>займаються</u> місць)	$\frac{100}{20}$	$\frac{200}{50}$	$\frac{350}{80}$	$\frac{500}{100}$	$\frac{650}{150}$
Площа земельної ділянки (м ²)	700–1000	1500–2000	2500–3000	3500–4000	5000–7000

Список літератури

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради. – 1996. – № 30. – С. 141.
2. ДБН 360-92** «Містобудування. Планування та забудова міських та сільських поселень».
3. ДБН В.2.2-16-2005 «Культурно-видовищні та досугові установи».
4. МНИИП объектов культуры, отдыха, спорта и здравоохранения (канд. архит. А.А. Шапиро) «Рекомендации по проектированию сети и зданий детских внешкольных учреждений для г. Москвы. Выпуск 3. Детско-подростковые клубы». – М., 1998.
5. Абросимова С., Журба О. Історія суспільного життя Катеринослава на початку ХХ ст. // Дослідження з історії Придніпров'я. – Дніпропетровськ, 1991. – С. 63–67.
6. Берега В.Є. Упровадження інноваційних технологій у систему підготовки менеджерів освіти. Педагогічні науки: Збірник наукових праць. – Суми: СДПУ, 2008. – 513 с. – С. 293–301.
7. Заклади освіти [Електрон. ресурс] / Режим доступу: <http://dniprorada.gov.ua/zakladiosviti>.

Стаття надійшла до редколегії 18 грудня 2014 р.